Solaris, regia Andrei Tarkovsky - Aspecte psihologice

Nicolae Sfetcu

04.03.2019

Sfetcu, Nicolae, "*Solaris*, regia Andrei Tarkovsky - Aspecte psihologice", SetThings (4 martie 2019), MultiMedia Publishing (ed.), URL = https://www.telework.ro/ro/solaris-regia-andrei-tarkovsky-aspecte-psihologice/

Email: nicolae@sfetcu.com

Extras din:
Sfetcu, Nicolae, "Filmul Solaris, regia Andrei Tarkovsky – Aspecte psihologice şi filosofice", SetThings (2 iunie 2018), MultiMedia Publishing (ed.), DOI: 10.13140/RG.2.2.24928.17922, URL = https://www.telework.ro/ro/e-books/filmul-solaris-regia-andrei-tarkovsky-aspecte-psihologice-si-filosofice/

Solaris, regia Andrei Tarkovsky - Aspecte psihologice

FilmulluiTarkovskiesteo"dramăadureriişiaredresăriiparţiale"concentratăasuprapsihologieiechipajuluistaţieidepeSolaris.Tarkovskiadoritastfelsăabordezemaiprofundemoţionalşiintelectualgenulştiinţifico-fantastic,consideratdeelcafiindsuperficial.

Filmultrateazăunfenomencentralalanalizeicritice-psihologicealuiKlausHolzkampasuprapercepţieiumane:condiţiiledepercepţiealumiiumanesuntsemnificativepentrufiinţeleumane.(Geier 1992)Înpercepţie,fiinţeleumaneseorienteazăcătreunsensobiectiv,pecareobiecteleîlposedăînlegăturăcuactivitateavitalăaoamenilor.Învirtuteaacesteicalităţi,localizareasensurilorînobiecteesteexclusivocaracteristicăalumiiumane."(Holzkamp 1989, 119)"Lumeaumană"estesemnificativăprinaceeacăesteoobiectivizareaevaluăriiutilităţii şi,

prinurmare,aputeriiumane.Înacestecondiții,Solarisnupoateaveaniciunsens,dezorientândsocietateaumană.

Solarisesteospeciecomplexănoetică -ospeciecuproprietateagândirii,(Griffin 1998)careaevoluatîncondițiicompletdiferitedealenoastre.Însistemulnostrumetafizic,deșidouăspeciiatingnivelulintegrativnoetic,sub-nivelelelorparticularepotfidiferiteșiniciodatănuvorputea să comunicedacădecalajuldintreele se situeazăînafaraferestreidecontactaceluilalt.(Weissert 1992)

Filmulseaxeazăpeproblemacomunicării,într-osocietateumanăaviitoruluiconsideratădeTarkovskycarigidă.Aceastăsocietaterefuzăsăacceptediversitatea,atâtunrefuzdogmaticdeaverificamărturiileastronautuluiBertoncâtșiintențiadeadistrugeceeacenureușește săînțeleagă.(Salvestroni 1987)Spectatoruldeducecaracteristicileacesteisocietățiviitoare,darcareseaseamănăfoartemultcurealitateasovieticăaluiTarkovski,doarindirect,dinmoduldedesfășurareaancheteiluiBerton,metaforalumiimecaniceindusădecaracterulimpersonalșiaparenthaoticalautomobilelorpeautostradă,afirmațiileluiSartorius,etc.

Tarkovskiesteobsedatdecasă.Imaginiledevisalecaseisuntprezenteîn*Solaris*,lafelcaîn*Oglinda*și*Nostalgia*.Un"acasă"construitcaunlocatâtpentrumemorie, câtșipentrudorință.SubconștientulluiKelvinesteconstituitdinamintiridesprecasă.Idealizareacaseiînmemorieîipermitesăevadezementaldinrealitateaconflictuală.Multedintreamintiriautrăsăturiireale(plouăîninterior,levitație,discontinuitatespațială)afectândoriceideecăontologiatrecutuluiestesimplășiobiectivă.(McFadden 2012)PentrusceneicaseitatăluiluiKris,osimetrielaînceputulșifinalulfilmului,încontradicțiecuevoluțiiletehnologice,regizorulrecurgelaoseriedeimaginimetaforice:lacplindeviață,ploaia,calulcareamintește decadrelefinaledin*AndreiRublev*.

CriticulMarkLeFanuconsideră căamintiriledeacasădinfilmsecombină"sădemonstrezecămemorianutrebuiesăfiedispariția;șidim

potrivă,noitrăimînsemnificațieînmăsuraîncaresuntempregătițisăîmbrățișămumbrelepierderiinoastre."(Fanu 1987)

CriticuldefilmSeanMartinobservăparalelismuldintrepsihicșiacasă ",cașicândarreflectalogicavisului...interioareleacestorvasesuntîntotdeaunaaranjateambiguu,cucamereaparentînmișcareînraportunulcucelălalt".(Martin 2011)Instabilitateastructuriicaseireflectădizarmoniadintreconștientși subconștientînfilme.Structuracaseiestemutabilășiconfuză,deoarecepersonajeleînsinesuntconfuzeșinuauocunoașteretotalădespresine.Cândpersonajeleseconfruntăcusinelelorciudat,iluziadeauto-cunoaștereestezdruncinatăși suntforțateîntr-ostaredeanxietate.(McFadden 2012)

Kelvinesteprezentatîncadruldeînceputcaprofundincapabilsăînțeleagăcorectesențasocietățiiîncaretrăiește.Regizorulremarcăfaptulcăesteimportantsărecunoaștemcă Kelvin

"Este un locuitorobișnuit al orașului, un filistin; el aratăașa, de obicei. Pentru mine era important ca el să fie așa. Artrebuisă fie un om cu o dimensiunespiritualădestul de limitată, înmedie - doar pentru a puteaexperimentaaceastăluptăspirituală, frică, nu ca un animal care esteîndurereși nu înțelegece se întâmplă cu el. Ceeace era important pentru mine era tocmaifaptulcăființaumană se forțeazăinconștientsă fie umană, inconștientși, înmăsuraîn care abilitățile sale spiritualei-arpermitesă se opunăbrutalității, se opune tot ceeaceesteinuman, întimpcerămâneuman. Și se pare că, înciudafaptuluică a fost - așa pare - un tip cu totulmediu, el se află la un nivelînalt spiritual. Este ca și cum ar fi condamnat el, a intrat direct înaceastăproblemășisavăzut într-o oglindă." (Jerzy and Neuger 1985, 22)

Solarisderanjeazăprofundaceastăsocietatedeoareceinvalideazălegileșiregulilefixecucare esteobișnuită.Oceanulareuncomportamentulnoeticpermițândviselorsăcreeze,dinpropriulmaterialbiologic,structurigeometricetemporarepesuprafața sa,precumșiuneleversiunidisproporționateindependentealeformeiumaneaoamenilorcares-auapropiatdeea,dinamprentaamintiriloroamenilordeștiință.(Weissert 1992)Oceanulesteînzestratastfelcuologică"simetrică",careîlajutăsădepășeascăbarierereleformaleîn comunicare.Conform teoremeiluiGodel[1],estenevoieaicideoabordarealimbajuluilameta-nivel.Darastronauțiinu

[1]TeoremadecompletitudinealuiGödelesteo teoremăfundamentalăîn logicamatematică,care stabileșteocorespondențăîntreadevărulsemanticșiprobabilitateasintacticăîn logica deordinulîntâi.

suntpregătițipentruaceastăconștientizareainconștientului.Dialogullorcunecunoscutuldevinedificilşitensionat,respingândinstinctivşidogmaticacestmoddecomunicare.Krisestesingurulpersonajdinfilmcapabildeoevoluție.

ÎnSolaris,”cheiainterpretăriiesteacelprincipiual"simetriei"careguverneazăinconștientul,inclusivviseleșiemoțiile.Hari,KrisșiSolarissuntființeautonome,distincteunuldecelălalt,șiînacelașitimpelementeîncareparteaesteidenticăcuîntregul.”(Salvestroni 1987)HariesteinițialdoarunmesajmaterializatîncomunicareadintreKelvinșiSolaris.Eareuneștetrăsăturileumanederivatedinamintirealui Krisdesprefemeiapecareaiubit-o,dar șioalteritatepecareopartajează cuSolarisprinmodulîncareafostcreatășievoluează.Astfel,unuldintremomentelecelemaiimportantealeSolaris,încarepotențialitățileșiductilitatealimbajuluiimaginilorajunglavârf,estecândHari,larândulei,dezvoltăunprocesinteractiv,folosindimaginipecarelepercepevizual.

Vânătoriînzăpadă (1565), de Pieter Bruegel celBătrân

DupăceHarivedeîntr-oînregistrareflăcărilecalde şiroşiialeunuifocînjurulcăruiafamilialuiKrisesteadunatăîntr-unpeisajdeiarnăacoperitdezăpadă,eapriveştereproducereavânătorilorluiPieterBruegelînzăpadăcuoconcentrareintensă.Hari,opersoanăextraterestrăcareposedălimbajulnaturalşicapacităţilecognitivealeunuiadult,darlipsitădeexperienţelumeşti,seîncadreazăîncomentariileLudwigWittgensteindesprepercepţiilevizuale:"Măgândesclaofaţăşivădbruscasemănareacualtul.Vădcănusaschimbat;şitotuşiovăddiferit.Eunumescaceastăexperienţă"observândunaspect."(Wittgenstein 1953, 193)Hariobservăelementulpecarepicturaîlareîncomuncusecvenţapecareavizionat-o-zăpada -şiacestlucrudeclanşeazăunprocesasociativcareîipermitesăvadăpicturaîntr-unaltmod.Izolează anumiteproprietăţi,leasociazăcualteimaginişiînacelaşitimpsintetizeazădetaliilelorcomune,astfelîncâtsă seclarificeşisăseiluminezereciproc.

Înacelaşitimp,Bruegel,cutonurilesalecenuşii şiverdeleşialbulsăudegheaţă,transmiteunsentimentdefrig,desingurătate,deincomunicabilitate.Vânătoriilugubrişiîntunecaţi,caresepresupunecăucidînmodinutil,paresă aibăolegăturăcuapropiatadizolvareiminentăaluiHariînanihilatorulluiSartorius,cavictimăauneiferocitățirecipecareosimtedarnuoînțelege.Picturaîioferălui Hariomodalitatedeaseapropiadeolumenecunoscută,şiînacelaşitimpsăconectezemesajulpicturiicu situaţia eicavictimă şipradă.(Salvestroni 1987)

HariestemesajulpecareplanetaîltransmiteluiKelvin,făcându-lconştient decruzimeaobtuză şi mecanicădominantăînlumea deundeprovine:”întimpcevoiîiconsideraţipevizitatoriivoştri...separecăaşaînumiţi...ca penişteinamiciexteriori...niştepiedici.Darmusafiriivoştrisuntopartedinvoi.Suntconştiinţavoastră.”(Tarkovsky 1972, 02:02:13,333-02:02:29,808)

Acestaldoileaşidin nouimperfectmodelpecareplanetaîltrimite-şipecareKrisîlpoatedescifraimediat-

readucespectatorullascenainițialăafilmului.Pemăsurăceprivimlaceeacepareafiapalaculuiramelor dedeschidere(careprezintăaceeașimișcareconcentrică),aparatulfotoseretrageîncetladistanță,astfe lîncâtsăpercepemcă ceea cevedemacumesteoinsulăacvatică,învelitălarândulsăuprinapeleSolarisșipeinsulă,casavechiului Kelvinînăbușităînăuntrușiafară.Îmbrățișareaulterioarăîntrebărbațiidindouăgenerațiiesteuneveni mentcareseproducedepartedePământ,pestațiaspațială,camaterializareaimaginiimentalealuiKris; șiacestlucrusemnaleazăacceptareauneialterităţimaipuținfantasticedecâtHarisauplaneta,deșiunac arear fifostdeneînțelesluiKrisînaintedeexperiențaluidublăextraordinară.(Salvestroni 1987)

CândKrisseîmbolnăveșteșiintrăîntr-ostaredeviscufebră,seprezintăoultimăsecvențăamemoriei.FigurileluiHarișiamameilui suntaproapedenedistins,fotografiileascunzândfețeleacestora,șiamândouăpoartăaceeașiîmbrăcă minte.Soțiașimamaseîmbinăîntr-osingurăfigură,otemărecurentălaTarkovski,caresugereazăodorințăoedipalăînKris,actualizatădeg estulfinalalluiKriscătretatălsăuînscenafinală.(McFadden 2012)

Bibliografie

Fanu, Mark Le. 1987. *The Cinema of Andrei Tarkovsky*. BFI.

Geier, Manfred. 1992. "Manfred Geier- Stanislaw Lem's Fantastic Ocean: Toward a Semantic Interpretation of Solaris." 1992. https://www.depauw.edu/sfs/backissues/57/geier57art.htm.

Griffin, David Ray. 1998. "Pantemporalism and Panexperientialism." In *The Textures of Time*, edited by P. Harris. University of Michigan Press.

Holzkamp, Klaus. 1989. *Sinnliche Erkenntnis. Historischer Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung*. Königstein/Ts: Athenaeum Vlg., Bodenheim.

Jerzy, Illg, and Leonard Neuger. 1985. "'Tm Interested in the Problem of Inner Freedom..." Interview w/Andrei Tarkovsky." 1985. https://people.ucalgary.ca/~tstronds/nostalghia.com/TheTopics/interview.html.

Martin, Sean. 2011. *Andrei Tarkovsky*. Oldcastle Books.

McFadden, Daniel. 2012. "Memory and Being: The Uncanny in the Films of Andrei Tarkovsky." *Verges: Germanic & Slavic Studies in Review* 1 (1). https://journals.uvic.ca/index.php/verges/article/view/10846.

Salvestroni, Simonetta. 1987. "The Science-Fiction Films of Andrei Tarkovsky (Les Films de Science-Fiction d'AndreiTarkovsky)." *Science Fiction Studies* 14 (3).

Tarkovsky, Andrei. 1972. *Solaris*. Drama, Mystery, Sci-Fi. http://www.imdb.com/title/tt0069293/.

Weissert, Thomas P. 1992. "Stanislaw Lem and a Topology of Mind (Stanislaw Lem et Une Topologie de l'esprit)." *Science Fiction Studies* 19 (2): 161–66. http://www.jstor.org/stable/4240148.

Wittgenstein, Ludwig. 1953. *Philosophical Investigations*. 4 edition. Cambridge, Mass: Wiley-Blackwell.